

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמר, תשס"ה
מספר 600

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על פרשת המועדים

פרק כ"ג בספר ויקרא מכונה בפי חכמינו "פרשת מועדות"¹. מנויים בו כל ימי הקודש שבלוח העברי, אלה המכונים "מקראי קודש". למעשה כלולים בפרק גם הימים שאינם "מקראי קודש" ממש, אך נתונים בין שני "מקראי קודש" הסמוכים זה לזה - ימי "חול המועד" שבין ראשון לשביעי של חג המצות (פס' ו'ז) ובין ראשון של סוכות לשמיני עצרת (לו:ט-מב). זאת לעומת שאר רשימות מועדים שבתורה, הכוללות רק את חגי העלייה לרגל (שמ' כג:יד-יז; לד:יח-כג; דב' ט"ז)².

במאמר זה אבקש להראות כמה מאפיינים של מבנה הפרק. הפרק נחלק לשניים, ובכל מחצית ישנם עשרים ושניים פסוקים. המחצית הראשונה עוסקת בחודש הראשון ובנספחיו, והמחצית השנייה עוסקת בחודש השביעי. ניתן לומר, שהן פותחות בשני ראשי שנה, לפי שני חשבונות של לוח השנה: ניסן הוא ראש השנה הרשמי, המקראי-היסטורי, על-פי הולדת האומה ביציאת מצרים³; תשרי הוא ראש השנה המעשי, העממי-טבעי, החל בעונה המסיימת ופותחת את השנה החקלאית: "בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה" (שמ' כג:טז), היא "תקופת השנה" (שם לד:כב), כלומר: נקודת המוצא של היקף השנה.

שתי המחציות חותמות בהכרזה החגיגית והמחייבת: "אני ה' א-להיכם" (פס' כ"ב, מ"ג). בסוף המחצית הראשונה מוזכר 'גר' (פס' כ"ב), מילה רבת-היקריות במקרא. במקביל, לקראת סוף המחצית השנייה, מוזכר 'אזרח' (פס' מ"ב), שבמובנו כתושב-קבע בא במקרא תמיד יחד עם גר. מכאן שגם בפרקנו יש להצמיד את האזרח לגר, דהיינו, את סיום המחצית הראשונה לסיום המחצית השנייה. המחצית הראשונה פותחת בציווי השבת, שכן מהלכת השבת דרך כל השנה. ולכן הקטע העוסק במועדי החודש הראשון, מתחיל במצוות השבת. יחד עם זאת, אחרי כותרת-פתיחה כוללת לכל לוח המועדים, כולל השבת, שבפסוק ב', יש בפסוק ד' כותרת חדשה שנתחדשה בה המילה "במועדים", לומר שמעתה יימנו המועדים שלכל אחד מהם תאריך מיוחד בשנה, כל מועד במועדו. את רשימת המועדים המיוחדים לחודש הראשון פותחת יחידה של שמונה ימים: יום הקרבת הפסח (פס' ה') ואחריו שבעת ימי חג המצות (פס' ו'-ח'). טעמם אינו מפורש כאן, בהסתמך על פרק י"ב בשמות, ששילב ימים אלה ומצוותיהם בסיפור יציאת מצרים.

שתי הפסקאות הבאות עוסקות בשתי מצוות חקלאיות: העומר (פס' ט'-י"ד) ולחמי התנופה ("שתי הלחם" בפי חז"ל) שבחג השבועות (פס' ט"ו-כ"ב). התורה לא כללה קרבנות אלה בפרשות הקרבנות

¹ כך מכונה ויקרא כ"ג בראש ברייתא שבבבלי מגילה לא, ע"א. לגבי שאר אזכורי הכינוי "פרשת מועדות" משתמע, שהוא יכול לכוון לכל פרשות החגים שבתורה: ויק' כ"ג, במ' כ"ח-כ"ט, דב' ט"ז, א'-י"ז. עיקרי האזכורים הם: משנה מגילה ג, ה; ספרי דברים קכז (עמ' 185); בבלי דלעיל בהמשך הברייתא; ירושלמי מגילה ג, ה (עמ' עג ע"ב; 766); מס' סופרים יז, ח.

² פרקים כ"ח-כ"ט במדבר אינם פרשת מועדים אלא פרשת תמידין ומוספין, לכן גם ראשי חודשים נמנים שם, וכן תמידים של כל יום.

³ ראו שמ' יב:ב.

שבספר תורת כוהנים (פרקים א'-ז'), כי שם אין נמנים קרבנות קבע הצמודים לזמנים מיוחדים.⁴ כיוון שהעומר ושתי הלחם צמודים לחגים, באו בפרשת המועדים; ועוד: קרבן שתי הלחם הוא עיקר טעמו ומהותו של חג השבועות. את שם החג, "חג שבועות", כבר מצאנו בספר שמות, בין שלושת הרגלים: "וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים" (שמ' לד:כב), ורק כאן בפרשתנו פורשה משמעות השם: ספירת שבעה שבועות מיום מנחת העומר. יום זה חל בחודש הראשון, הוא ניסן; ממנו נקבע, על-ידי ספירת שבעה שבועות, מועד חג השבועות, שאין לו תאריך משל עצמו.⁵ משום כך יש לראות את הפסקה אודות חג השבועות כשייכת למחצית הלוח העוסקת בחודש הראשון.

אם נאמר שיום ביכורי קציר חטים שבתום שבעת השבועות הוא יום של חג, "מקרא קדש" (פס' כ"א), ולא נאמר "מקרא קודש" על היום המקביל לו, היום שבו מתחילים שבעת השבועות, הרי אנו למדים מכך שיום הניף העומר חל ממילא בתוך חג, שאם לא כן היה נחשב כמועד בפני עצמו. ברור שיום העומר חל בתוך חג המצות המוזכר לפניו בפרשתנו; ואכן חג המצות חל "למועד חדש האביב" (שמ' לד:יח), כלומר חודש הבשלת ראשית התבואה.

את מסורת חז"ל שבביטוי "ממחרת השבת", מועד הבאת העומר, הכוונה למחרת יום טוב ראשון של חג המצות, כבר ביסס רד"צ הופמן, בפרק ארוך ומפורט בפירושו לספר ויקרא.⁶ ראייה עיקרית לו מפרשת הרגל שבספר דברים, שם נאמר לגבי ליל הפסח והיום הראשון של חג המצות "ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' א-להיך בו" (טז:ז), ומיד:⁷ "ופנית בבקר והלכת לאהליך" (שם); ללמדך, שבחג המצות שב עולה הרגל לביתו מיד אחרי יום-טוב ראשון (לעומת חג הסוכות, שלגביו נאמר "שבעת ימים תחג לה' א-להיך במקום אשר יבחר" [שם:טו]). ואכן לגבי חג המצות ממשיך הכתוב בספר דברים: "ששת ימים תאכל וביום השביעי עצרת לה' א-להיך לא תעשה מלאכה" (שם:ח). לומר, שאת שאר ששת ימי החג יעשו בבתייהם תוך אכילת מצות, והיום האחרון שבהם הוא יום טוב האסור במלאכה. ולמה בחג המצות צומצמה חובת העלייה לרגל ליום הראשון בלבד, ומיד לאחריו ניתן לשוב הביתה? אין זאת אלא שבתחילת חול המועד של פסח מוקרב העומר, והקרבן היא ההתחלה הרשמית של הקציר, ומיד שב האיכר לביתו ומתחיל לקצור; שהרי בכמה מאזורי הארץ כבר בשלה השעורה, וקצירה הוא בגדר "דבר האבד", שיותר לטרוח בו בחולו של מועד.

את הפרשנות של המילה "שבת" כיום טוב בביטוי "ממחרת השבת" (פס' י"א; ט"ו), ניתן לאשש מהמחצית השנייה של לוח המועדים, הוא לוח החודש השביעי. שלושה חגים שם - יום התרועה, ראשון של סוכות ושמיני-עצרת - מכוונים "שבתון" (פס' כ"ד; ל"ט), לעומת יום הכיפורים המכונה "שבת שבתון" (פס' ל"ב). בלוח החודש הראשון השבת מכונה "שבת שבתון" (פס' ג'), ועל-ידי "ממחרת השבת" (פס' י"א; ט"ו; ט"ז) חל הלשון "שבת" על יום טוב ראשון של חג המצות, ובעקיפין, על-ידי הספירה, גם על שביעי של פסח ועל חג השבועות.⁸ גם כאן ישנם שלושה ימים טובים המכוונים "שבת", ולעומתם יום אחד "שבת שבתון", הוא השבת השבועית (פס' ג'). נציין שהשבת הבראשיתית השבועית קרויה "שבת שבתון לה'" (פס' ג), ולעומתה על יום הכיפורים, הפחות ממנה בקדושה, נאמר "שבת שבתון הוא לכם" - לצרכיכם, לכיפור עוונותיכם. ועוד נציין הקבלה במספר הימים המיוחדים: בחודש השביעי יש יום אחד שהוא "שבת שבתון", שלושה ימי "שבתון" שהם ימים טובים, ועוד שישה ימי חול המועד בסוכות; סך הכול עשרה ימים חגיגיים בחודש השביעי.

כנגדם יש עשרה ימים בלוח של החודש הראשון, ובאותה הדרגה: יום אחד "שבת שבתון", הוא השבת השבועית, שלושה ימים בדרגת ימים טובים - היום הראשון והיום האחרון של חג המצות, חג השבועות, ועוד שישה ימים בדרגת חול המועד, הם חמשת ימי חול המועד של חג המצות, יחד עם יום

⁴ קרבן העומר מוזכר בויק' ב:יד-טז, וביכורי "שתי הלחם" ב:יב; אך בלי תאריכים ובלי פירוט, אלא רק כדי לכללם במערכת המנחות.

⁵ במצב התקין כשבת הדין קובע כל חודש בתחילתו, יכול חג השבועות לחול בה', בו' או בו' בסיוון; ראה תוספ' ערכין א 9 (עמ' 543 במהד' צוקרמנדל); בבלי ר"ה ו ע"א; ירוש' ר"ה א, ד, נו, ע"ב (667).

⁶ ספר ויקרא, מפורש בידי ד"צ הופמן, חלק ב' (פרקים י"ח-כ"ז), מתורגם מגרמנית בידי צ' הר שפר וא' ליברמן, ירושלים תשי"ד, עמ' קיג-קנא.

⁷ "ובשלת", ולא צלי אש בלבד, מלמד שמדובר ביום ראשון של חג המצות, שבו נאכלת חגיגת י"ד; השוו דה"ב לה: יא-יג.

⁸ מעין זאת ראה בספר הפרשנות מדרשי "לקח טוב" (מאת ר' טוביה בר' אלעזר, יוון במאה הי"א) לפסוק ג; עמ' 124 במהד' רא"ם.

הקרבת הפסח ביום י"ד בניסן (פס' ה'), שהוא, כולו או מקצתו,⁹ אסור במלאכת חול, איסור החל על כל יום שבו אדם מישראל מקריב קרבן, ודיניו דומים לדיני חול המועד.¹⁰ בלוח החודש השביעי מיוחד יום הכיפורים שדינו פותח במילית הניגוד "אך" (פס' כ"ז), הן משום שיש בו - בניגוד למפורט בחגי החודש הראשון - פירוט רב להלכות שאין מקומן בבית המקדש, הן משום שאין מדובר כאן בחג ממש, אלא ביום צום של כיפור עוונות.¹¹ ההלכות המציינות אופיו של צום זה מפורטות כאן (פס' כ"ו-ל"ב) אף שכבר נאמרו כפרשה בפני עצמה, בויקרא ט"ז, כי שם באו כנספח (פס' כ"ט-ל"ד) לתיאור של כיפור וטהרה לתחום המקדש, לאו-דווקא ביום הכיפורים.¹² שם מודגש מעשה הכוהן המכפר, ואילו בפרקנו - מעשה העם.

גם התוספת לעניין חג הסוכות (פס' ל"ט-מ"ג) פותחת ב"אך", משום שאף היא עוסקת בהלכות שאינן נוגעות למקדש, וכך משום שרק בה נאמרת שמחה (פס' מ'): "באספכם את תבואת הארץ" (פס' ל"ט).¹³ המוטיב העקרוני של זכר יציאת מצרים, החוזר הרבה בכל התורה, אף הוא בא בשני חלקי לוח המועדים: במועד הראשון של החודש הראשון הוא מרומז באזכור הפסח וחג המצות (פס' ה'-ו'), ובסוף ענייני החודש השביעי - "למען ידעו ד'תיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (פס' מ"ג).

מנחם בן-ישר
מכללת אשקלון

⁹ כל היום, או רק אחר הצהריים (כמנהגנו עתה); ראה משנה פסחים ד, א.

¹⁰ כך על-פי ירוש' פסחים ד, א; ל, ע"ג (516). שוני המנהגים (ראו הערה 9) מוסבר שם במחלוקת, אם איסור מלאכה חל רק בשעות האפשריות להקרבת קרבן, או אם לעולם חל ביום הקרבן כולו. הדבר רלוונטי לגבי קרבן הפסח, שזמן הקרבנו רק אחרי הצהריים של י"ד בניסן. את שוני המנהגים ניתן גם להסביר בדרך אחרת, ולתלותו בשאלה אם חגיגת י"ד (בניסן) נשחטת בכל היום או רק אחר הצהריים, עם הפסח. אמנם, זאת מחלוקת בתר-תלמודית של פרשנים, ראו **אנציקלופדיה תלמודית** יב (תשכ"ז), ערך "חגיגת ארבעה עשר", עמ' תר-תרי, ולענייננו: תה-תו. אך מחלוקת זו יסודה במחלוקות תלמודיות, באיזו מידה צמודות הלכות חגיגת י"ד להלכות קרבן הפסח, ראו שם בערך.

¹¹ אף שלא נעדרה מיום זה שמחה של כיפור עוונות; ראו משנה תענית ד, ו. ואף שהיו מי שביקשו לומר שעניין מחולות השידוכין נאמר רק לגבי ט"ו באב ולא לגבי יום הכיפורים (ראו ערך 'חמשה עשר באב' **אנציקלופדיה תלמודית** טז, [תשמ"מ], עמ' קמ"ה-קנ"א; לענייננו הערה 66 בעמ' ק"נ), כבר מוזכר שם התרגום הארמי לאיכה א, ד, הסותר זאת.

¹² ראו מ' בן ישר, "פרשת 'אחרי מות', האומנם פרשת יום הכיפורים? דף שבועי 182, פרשת אחרי מות תשנ"ז.

¹³ וכן בפרשת הרגלים, דב' ט"ז, נאמרת שמחה פעמיים (פס' י"ד; ט"ו) לגבי חג הסוכות, תוך הדגשה "והיית אך שמח" (פס' ט"ו), לעומת "ושמחת" פעם אחת (פס' י"א) לגבי חג השבועות.